

[T] **EXTRAMURALE GESCHIEDENISSEN VAN DE NEDERLANDSTALIGE LITERATUUR**

Dějiny nizozemské a vlámské literatury: deze Tsjechische titel zal de meeste lezers van *Ons Erfdeel* niet veel zeggen, tenzij ze een Slavische taal machtig zijn. De woorden betekenen heel prozaïsch *Geschiedenis van de Nederlandse en Vlaamse literatuur*. Het is de titel van een middelgroot handboek van 632 bladzijden dat in mei 2015 bij de Tsjechische uitgeverij Academia is verschenen, en dat mede door mij werd geschreven. Aangezien dit in de afgelopen ruim vijftien jaar al de vijfde middelgrote, in het buitenland verschenen geschiedenis van de Nederlandstalige literatuur is, neem ik de gelegenheid te baat om de verschillende uitgaven met elkaar te vergelijken.

De spits werd afgebeten door de Franse *Histoire de la littérature néerlandaise (Pays-Bas et Flandre)* verschenen in 1999 bij de bekende Franse uitgeverij Fayard. De Nederlandse literatuurgeschiedenis is verschenen in de reeks literatuurgeschiedenissen van de uitgeverij. Al deze handboeken hebben een omvang van rond de 800 pagina's – de Nederlandse is met 915 pagina's zelfs een van de dikste. Het gaat om typisch Franse uitgaven zonder illustraties, maar met een ruim opgezette bladspiegel en een redelijk grote letter die prettig leest. Hoewel het voorwoord claimt “*Voici la première histoire de la littérature néerlandaise écrite pour les francophones*”, is dit niet helemaal correct, omdat er in de negentiende eeuw al drie Franstalige geschiedenissen van de Nederlandstalige literatuur zijn verschenen, zij het wel alle drie gericht op Nederlandstalige literatuur in België.

Het boek kreeg financiële ondersteuning van het toenmalige Nederlands Literair Vertalers- en Productiefonds (NLVPPF, nu opgegaan in het Nederlands Letterenfonds) en van de Nederlandse Taalunie. Volgens het voorwoord is het boek bedoeld voor “*toute personne désireuse d'acquérir des connaissances sur la littérature de la Flandre et des Pays-Bas*”, kortom een breder, literair geïnteresseerd publiek. Inhoudelijk sluit het boek aan bij de traditionele behandeling van de canon van de Nederlandstalige literatuur. Het behandelt in vier grotere secties de middeleeuwen (twee hoofdstukken, geschreven door Frits van Oostrom en

Herman Pleij), de periode 1560-1725 (vijf hoofdstukken, door E.K. Grootes en Riet Schenkeveld-van der Dussen), de periode 1725-1880 (twee hoofdstukken, door Hanna Stouten en Willem van den Berg) en ten slotte de moderne tijd na 1880 (vijf hoofdstukken, door Ton Anbeek, Anne Marie Musschoot en Jaap Goedegebuure).

Afgezien van het hoofdstuk over de achttiende eeuw, dat Hanna Stouten (1937-2015), de redactrice van het boek, zelf voor haar rekening nam, is het werk feitelijk een in het Frans vertaalde Nederlands-Vlaamse geschiedenis van de Nederlandstalige literatuur. Stouten, die van 1989 tot haar pensionering in 2004, hoogleraar Nederlands aan de Sorbonne was, deed een beroep op auteurs die eerder onder redactie van Riet Schenkeveld-van der Dussen het boek *Nederlandse literatuur, een geschiedenis* (1993) hadden samengesteld. Stoutens eigen hoofdstuk geeft perfect aan wat haar voor ogen stond – een literatuurgeschiedenis gezien door Franse ogen en refererend aan de Franse realiteit – maar dat is niet bij elk hoofdstuk echt gelukt. De verschijning van het boek werd tamelijk uitgebreid in de Nederlandse pers besproken.

De Engelstalige *A Literary History of the Low Countries* uit 2009 onder redactie van de bekende Vlaamse translatooloog Theo Hermans (1948), hoogleraar bij University College London, verwijst in het voorwoord nadrukkelijk naar eerdere Engelstalige literatuurgeschiedenissen vanaf 1829, en met name naar de rechtstreekse voorganger, de *Literature of the Low Countries* van Reinder Meijer uit 1971. Afgezien van de afbeeldingen die in de Franse versie ontbreken, zijn sommige hoofdstukken letterlijk dezelfde als in de Franse versie, zij het dat de hele canon hier niet in secties met hoofdstukken, maar alleen in zeven grotere hoofdstukken is ingedeeld. De middeleeuwen tot 1400 zijn behandeld door Frits van Oostrom, de late middeleeuwen door Herman Pleij, de periode 1560-1700 door E.K. Grootes en Riet Schenkeveld. De achttiende eeuw wijkt weer af – Marleen de Vries vertelt het verhaal van die tijd vanuit een Brits-gerelateerd standpunt. De negentiende eeuw is van de pen van Willem van den Berg. De periode na 1880 is onderverdeeld in twee grotere hoofdstukken met elk een serie subhoofdstukken, waarbij Ton Anbeek, Anne Marie Musschoot en Jaap Goedegebuure elkaar afwisselen. De omvang, 730 iets

kleiner gedrukte bladzijden, is vergelijkbaar met de Franse geschiedenis.

Hoewel ook deze literatuurgeschiedenis een tamelijk traditioneel Nederlands-Vlaams verhaal van de eigen literatuur vertelt, was de Engelstalige kritiek positief. De financiële ondersteuning was zeer ruim: het NLVPF, het Prins Bernhard Cultuurfonds, de Nederlandse Taalunie en het Vlaams Fonds voor de Letteren. Hoewel je met een dergelijke forse ondersteuning zou kunnen verwachten dat het boek werd ondergebracht bij Oxford University Press of Routledge – uitgeverijen met vergelijkbare status als Fayard in Frankrijk (Meijer had zijn werk uitgegeven bij Martinus Nijhoff) – is gekozen voor de middelgrote uitgever Camden House. Inmiddels is het werk uitverkocht.

Tussen beide vermelde boeken verscheen in het Duits in 2006 eveneens een *Niederländische Literaturgeschichte*. Dit werk onder redactie van de Duitse literatuurhistorici Ralf Grüttemeier en Maria-Theresia Leuker had een heel andere insteek. Zoals het vrij uitvoerige voorwoord opmerkt, ging het erom “*dem deutschsprachigen Leser ein Bild der niederländischen Literatur zu vermitteln*”. Hoewel het uiterlijk, een oranje band, bij de buitenlander ogenblikkelijk associatie met Nederland oproept, verstaat het boek onder *niederländisch* in dit geval nadrukkelijk ook Vlaanderen. Dit wordt ook in het voorwoord verklaard. Anders dan de Franstalige en Engelstalige geschiedenissen is deze volledig door literatuurhistorici uit Duitsland geschreven, al zijn drie van de vijf auteurs afkomstig uit de Lage Landen. Dat de studie zich uitdrukkelijk op een groter, Duitstalig publiek richt, blijkt ook uit de plaats van uitgave – niet de imposante serie *Niederlande-Studien* die sinds 1998 bij Waxmann in Münster is ondergebracht en intussen aan de zesenvijftigste band toe is, maar het op algemene literatuurgeschiedenis georiënteerde Verlag Metzler in Stuttgart. Het werk werd ondersteund door het NLVPF en het Vlaams Fonds voor de Letteren en door de Nederlandse Taalunie.

Ook dit werk vertelt een geschiedenis op basis van de traditionele canon in vijf grote hoofdstukken. De middeleeuwen zijn behandeld door Amand Berteloot, de zeventiende eeuw door Jan Konst, de achttiende en negentiende eeuw door Maria-Theresia Leuker, de periode van 1880 tot en met de

Tweede Wereldoorlog door Ralf Grüttemeier en Lut Missinne, en de naoorlogse periode door Grüttemeier. Er wordt regelmatig gerefereerd aan bijvoorbeeld de receptie van Nederlandstalige literatuur in Duitsland en vooral in de moderne tijd (de periode na 1880 beslaat ongeveer de helft van het boek) is er meer aandacht voor in het Duitse taalgebied populaire auteurs als Cees Nooteboom. De omvang van 332 pagina's lijkt kleiner dan bij de Franse en Engelse werken, maar dat is een gevolg van het gebruik van een veel kleinere letter. Evenals de Engelse geschiedenis is het boek doorlopend geïllustreerd, waarbij is gekozen voor een systematische marge, waarin steekwoorden en illustraties in klein formaat zijn toegevoegd.

Vier jaar geleden werd in het Koninklijk Nederlands Instituut in Rome de Italiaanse literatuurgeschiedenis *Harba lori fa! Percorsi di letteratura fiamminga e olandese* ten doop gehouden. Anders dan de voorgaande werken is deze alleen in elektronische vorm verschenen, als een pdf die gratis kan worden gedownload. Met ruim achthonderd vrij klein gedrukte bladzijden is deze eerste echte Italiaanse literatuurgeschiedenis van de Nederlandstalige letterkunde verreweg het omvangrijkste werk dat in deze bijdrage wordt besproken. In een inleidend hoofdstuk *Lo stato dell'arte* verwijzen de auteurs naar eerder verschenen Italiaanse literatuurgeschiedenissen, *La letteratura olandese e fiamminga* van Giacomo Prampolini uit 1927, en de uit het Nederlands vertaalde werken *La letteratura olandese* (1968) en *Le letterature del Belgio* (1969). In deze laatste publicatie staan de Franstalige en Nederlandstalige literatuur van België naast elkaar.

Anders dan de hiervoor genoemde boeken geeft deze Italiaanse geschiedenis geen doorlopende geschiedenis maar, in navolging van *Nederlandse literatuur, een geschiedenis* onder redactie van Riet Schenkeveld-van der Dussen, waarnaar in het inleidende hoofdstuk ook wordt verwezen, een serie van zesendertig chronologisch geplaatste studies. Enkele daarvan zijn door literatuurhistorici uit de Lage Landen geschreven. De studies zijn wel in vier grotere tijdperken gegroepeerd: middeleeuwen, 1500-1800, 1800-1900 en 1900-2010. Het werk wil "un ricco repertorio di studi sulla letteratura nederlandese" zijn, waarbij de *cultural transfer* vooropstaat. Met veel voetnoten en uitgebreide literatuur-

verwijzingen lijkt het werk zich dan ook veeleer op Italiaanse studenten literatuurwetenschap te richten. Sommige bijdragen zijn voorzien van afbeeldingen. De uitgave werd ondersteund door de Nederlandse ambassade in Rome en het Nederlands Letterenfonds. Verder droegen ook de beide universiteiten van de hoofdredacteurs Jeannette Koch en Franco Paris bij.

Het boek *Dějiny nizozemské a vlámské literatury* (2015) maakt met zijn kleurenillustraties een luxueuze indruk. Het is niet de eerste Tsjechische geschiedenis van de Nederlandstalige literatuur, want in 1990 gaf de nestor van de Tsjechische neerlandistiek, de veelvuldig bekroonde literair vertaalster Olga Krijtová, samen met haar man een beknopt overzicht *Průvodce dějinami nizozemské literatury* (Gids door de geschiedenis van de Nederlandse literatuur) uit. In dit 270 bladzijden tellende boekje gaven de beide auteurs een degelijk inleidend overzicht van de Nederlandstalige literatuur tot begin jaren tachtig van de twintigste eeuw. Bovendien gaf de Slowaakse literair vertaler en literatuurwetenschapper Adam Bžoch juist in de periode dat het werk aan de Tsjechische literatuurgeschiedenis begon ook een op studenten gericht Slowaaks overzicht *Krátke dejiny nizozemskej literatury* (Korte geschiedenis van de Nederlandse literatuur) uit. Beide werkjes geven een traditioneel overzicht.

De doelstelling van het Tsjechische handboek *Dějiny nizozemské a vlámské literatury* is om een doorlopend overzicht van de geschiedenis van de Nederlandstalige literatuur te geven. Deze is in elf grotere hoofdstukken onderverdeeld. Hoofdstukken 1 tot en met 3 behandelen de vroegste tijd en de middeleeuwen, hoofdstukken 4 en 5 de periode van de godsdienstoorlogen en de Gouden Eeuw. Deze hoofdstukken zijn door mij geschreven. Hoofdstukken 6 en 7 gaan over de achttiende en negentiende eeuw en zijn uit de pen van Lianne Barnard. Ten slotte beschrijven Lucie Smolka Fruhwirtová en Martina Vitáčková in de hoofdstukken 8 tot en met 11 de periode van na 1880 tot en met eind twintigste eeuw – met 200 bladzijden vormt dit deel het belangrijkste van het boek, ruwweg een derde. Op verzoek van de uitgever werden er nog hoofdstukken over kinderliteratuur (Eva Brázdová Toufarová) en over de Tsjechische vertalingen van Nederlandstalige literatuur (Engelbrecht en Smolka) toegevoegd.

Omdat Tsjechische lezers meestal niet bekend zijn met de geschiedenis van de Lage Landen, begint elk hoofdstuk met een korte historische inleiding en zijn in het hele boek kaartjes toegevoegd.

Niet als in de andere vier grote handboeken is ervoor gekozen om representatieve stukjes tekst op te nemen als illustratie van de literaire ontwikkeling. Alle gedichten zijn daarbij tweetalig weergegeven, proza alleen in Tsjechische vertaling. Waar mogelijk werd gebruik gemaakt van bestaande vertalingen. Verder is op verzoek van de uitgever een vrij groot aantal illustraties opgenomen.

Oorspronkelijk was overwogen om in navolging van Krijtová en van de Duitstalige literatuurgeschiedenis alleen het begrip *nizozemská literatura* te gebruiken. Dit zou echter bij de Tsjechische lezer verwarrend over kunnen komen, omdat het adjectief eigenlijk het land Nederland (*Nizozemsko*) betreft. Daarom is uitdrukkelijk ook *vlámská literatura* gebruikt om recht te doen aan het Nederlandstalige deel van België. Dit sluit tevens aan bij een traditie van de Tsjechische letterkunde die vanaf 1830 systematisch verschil maakt tussen *nizozemská literatura* (Nederlandse literatuur, namelijk uit Nederland) en *vlámská literatura* (uit Vlaanderen). De uitgave werd ondersteund door de Nederlandse Taalunie en het Nederlands Letterenfonds, terwijl het werk aan het boek werd gefinancierd door de Grant Agency of the Czech Republic. De uitgave in de *Literární řada* (Literaire reeks) bij de uitgeverij van de Tsjechische Academie der Wetenschappen maakt het werk tot een Tsjechische pendant van de *Histoire de la littérature néerlandaise*.

Vele Tsjechische vertalingen zijn om commerciële redenen gemaakt, maar behoren formeel wel tot de receptie van de Nederlandstalige literatuur. Het was de wens van de uitgever dat ook met deze Tsjechische receptie rekening werd gehouden. Anderzijds gaan alle delen van de *Literární řada* uit van klassieke interpretaties van de respectieve literaire canons. De auteurs van de *Dějiny nizozemské a vlámské literatury* hebben daarom keuzes gemaakt die te vergelijken zijn met vooral die van de *Niederländische Literaturgeschichte*: behandeld werden hoofdzakelijk schrijvers die tot de literaire canon behoren en worden behandeld in de nieuwe serie *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* die door de Nederlandse Taalunie werd geïnitieerd. Met die

keuze viel wel een deel van de vertaalde auteurs uit de boot.

Een deel van het probleem werd opgelost door een apart hoofdstuk over de Tsjechische receptie in vertaling toe te voegen. Schrijvers als de detectiveschrijver Pieter Aspe, de schrijver van populaire zeeromans Jan de Hartog of de een tijd zeer populaire Kluun hebben daar hun plek gekregen. Soms gaat het om auteurs die om politieke redenen interessant waren. Een typisch geval is Fred Germonprez (1914-2001), een naam die sommige oudere Vlaamse lezers wellicht nog wat zegt. Hij schreef een reeks sociaal-historische romans waarvoor hij in 1974 de prijs *Scriptores Catholici* kreeg. Ongeveer de helft van zijn romans werd door de katholieke uitgeverij Lidová democracie in vertaling uitgegeven, kennelijk om een katholiek antwoord te geven op de vele socialistisch-realistische literatuur van die periode.

Een heel specifiek Tsjechisch probleem is de vorm van vrouwennamen. Tsjechisch is een taal met veel naamvallen, waarbij vrouwelijke familienamen worden voorzien van een achtervoegsel *ová* dat dan weer verder kan worden verbogen. Nu zijn sommige schrijfsters bekend onder zowel hun mansnaam als de meisjesnaam. Moest het dus Trui Bosboomová-Toussaintová worden? En wat te doen met Andreas Burnier, die zich van een mannelijke schrijversnaam bedient, maar toch echt vrouw is? In het eerste geval is gekozen voor een steeds populairdere moderne Tsjechische oplossing, waarbij de mansnaam niet wordt voorzien van het achtervoegsel en de eigen naam wel – dus Trui Bosboom-Toussaintová. En Burnier bleef naar het voorbeeld van Georges Sand in de manlijke vorm staan. Overigens is verbuiging in het algemeen een probleem, omdat vooral veel Vlaamse namen van oorspronkelijk Franse herkomst op een -e eindigen. Bijvoorbeeld de genitiefvorm *Hendrika Consciencea* staat ook niet echt mooi. Dit is opgelost door de teksten zo te schrijven dat de namen merendeels in de onverbogen nominatief konden blijven staan.

In 2012 verscheen ook het eerste deel van een geschiedenis van de Nederlandstalige literatuur in het Servisch, de *Uvod u holandsku i flamansku književnost* (Inleiding tot de Nederlandse en Vlaamse letterkunde) door Jelica Novaković-Lopušina. Het verschenen deel behandelt in 191 bladzijden de

literatuur van Hendrik van Veldeke tot en met de generatie van 1905-1916. Evenals de Tsjechische geschiedenis zijn er regelmatig literaire fragmenten geciteerd, waarbij gedichten meestal tweetalig zijn afgedrukt en proza alleen in Servische vertaling. Het werk werd ondersteund door het Nederlands Letterenfonds.

Zoals in Servië de laatste jaren gebruikelijk is, is het Latijnse schrift gebruikt, maar zijn namen letterlijk uit het Cyrillische schrift getranscribeerd. Dit levert soms voor Nederlandstaligen niet altijd even doorzichtige vormen als *Siril Bajse* (Cyriel Buysse) en *Pit Palčens* (Piet Paaltjens) op. De auteur heeft dit probleem overigens elegant opgelost door bij de eerste vermelding van een auteur ook steeds de originele Nederlandse naam aan te geven.

Het Tsjechische team kreeg dit werkje pas na verschijning van het eigen boek in handen. Het is echter interessanter ter vergelijking, omdat ook het Servisch een Slavische taal met een vrij strikte eigen orthografische traditie is, zodat min of meer dezelfde problemen moesten worden opgelost.

Echte buitenlandse interesse in de Nederlandstalige literatuur dateert van het midden van de negentiende eeuw, toen Duitse en Franstalige literatuurhistorici begonnen met handboeken uit te geven. Mede dankzij de opkomst van vakgroepen neerlandistiek en een toenemend aantal vertalingen is na de Tweede Wereldoorlog de behoefte aan meer informatie over deze literatuur bij een lezerspubliek in het buitenland toegenomen. Afgezien van materiaal voor studenten Nederlands en enkele praktische handboekjes duurde het echter tot het einde van de twintigste eeuw voordat er echte literatuurgeschiedenissen van een middelgrote omvang zijn verschenen.

Al deze geschiedenissen moesten een keus maken tussen de Nederlandstalige canon, in eigen taal vertaalde werken en eventueel al in encyclopedieën of literaire handboekjes bestaande beelden van de Nederlandstalige literatuur.

De Franse en Engelse literatuurgeschiedenis zijn wezenlijk door Nederlandstalige literatuurhistorici geschreven werken in vertaling. De Italiaanse geschiedenis is een verzameling opstellen. De Servische geschiedenis richt zich vooral op studenten, maar is zo geschreven dat ook de geïnteresseerde leek het boek ter hand kan nemen.

De Duitse en Tsjechische boeken richten zich ten slotte nadrukkelijk op de literair geïnteresseerde lezer die meer wil weten over de achtergrond van de Nederlandstalige literatuur.

WILKEN ENGELBRECHT

- ADAM BŽOCH, *Krátké dějiny nizozemské literatury*, Ružomberok, Katolícká univerzita v Ružomberku, 2010.
- WILKEN ENGELBRECHT, LIANNE BARNARD, LUCIE SMOLKA FRUHWIRTOVÁ, MARTINA VITÁČKOVÁ & EVA BRÁZDOVÁ TOUFAROVÁ, *Dějiny nizozemské a vlámské literatury*, Praha, Academia (Literární řada), 2015.
- RALF GRÜTTEMEIER & MARIA-THERESIA LEUKER, *Niederländische Literaturgeschichte* (ed.), Stuttgart & Weimar, Verlag J.B. Metzker, 2006.
- THEO HERMANS (ED.), *A Literary History of the Low Countries*, Rochester (NY), Camden House, 2009.
- JEANNETTE E. KOCH, FRANCO PARIS, MARCO PRANDONI & FRANCESCA TERRENATO (ED.), *Harba lori fa! Percorsi di letteratura fiamminga e olandese*, Napoli, Il Torcoliere, 2012 (e-boek).
Online: http://opar.unior.it/1631/1/Harba_Lori_fa_rid.pdf.
- HANS KRIJTT & OLGA KRIJTOVÁ, *Průvodce dějinami nizozemské literatury*, Praha, Panorama, 1990.
- JELICA NOVAKOVIĆ-LOPUŠINA, *Uvod u holandsku i flamansku književnost*, Beograd, Arius & Partenon, 2012.
- HANNA STOUTEN, JAAP GOEDEGEBUURE & FRITS VAN OOSTROM (ed.), *Histoire de la littérature néerlandaise*, Paris, Fayard, 1999.

ERRATUM

Het artikel "De Vlaamse contacten van de Nederlandse katholieke heraut Gerard Brom (1882-1959)" op pp. 188-193 in *Ons Erfdeel* 1/2016 is geschreven door Paul Luykx. Zowel in de inhoudsopgave als bij het artikel zelf was de naam van de auteur weggevalen. Waarvoor onze excuses.